

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ЗАМОНАВИЙ БАНК ТИЗИМИНИНГ ТАШКИЛ ҚИЛИНИШИ

Зариф Бойқулов

Жиззах вилояти Гидрометеорология бошқармаси бошлиқ ўринбосари
<https://doi.org/10.5281/zenodo.7074371>

Аннотация: Ушбу мақолада, Ўзбекистон Республикасида замонавий банк тизимини ташкил қилиниши ва ривожланиш босқичлари ҳақида сўз юритилади.

Калит сўзлари: Банк, Марказий банк, депозит, кредит, инвестиция.

Банк тизими бозор иқтисодиётида муҳим ва ажралмас қисмидир. Товар пул муносибатларининг кенг миқёсда ривожланиши банклар олднда янгидан-янги операциялар бажаришга имкониятлар очиб беради. Шуининг учун ҳам республикамизда бозор иқтисодиёти талабларига мос келувчи замонавий банк тизилш яратиш зарурияти туғилди. Ўзбекистон республикаси банк тизимининг бош мақсди жаҳон талабига мос келувчи, ривожланган миллий кредит тизимига эга булиш, хўжаликлар ва аҳолининг бўш турган маблағларини жалб қилиш ва уни самарали тақсимлаш асосида аҳолининг талабларини қондириш учун замин яратиш ва яшаш шароитини яхшилашга эришишдан иборат. Бу мақсадга

эришишни таъминлаш учун давлатимиз томонидан мамлакатимиз банк секторининг ривожланишини таъминловчи зарурий макроиқтисодий шароитларли ҳамда банк тизими барқарорлигини таъминлаш, шунингдек, банк назораги тизимини ва банклар фаолиятини бошқариш усулларини такомиллаштириш, банкларнинг депозит, кредит, ва инвестиция фаолиятини янада ривожлантиришга эришиш ва банклар ўртасида рақобат бўлишини таъминлашга асос яратишдан, нобанк ташкилотлари фаолиятини ривожлантириш, молия-кредит секторининг ҳуқуқий базасини яхшилаш, уларнинг моддий-техник жихатдан самарали таъминланганлигига эришиш каби чораларни амалга ошириш кўзда тутилган.

Ўзбекистонда икки звеноли банк тизимини ташкил этишга 1988 йилдан бошлаб киришилган бўлсада, бу мақсаднинг тўлиқ амалга оширилишига шароит

1994 йилдан бошлаб юзага келди. Бу даврга келиб Марказий банкнинг ташкилий таркибий асоси, фаолият олиб бориш услуби ўзгарди, тижорат банкларнинг сони ва улар бажарадиган операциялар салмоғи ошиб борди.

Банк тизимини ташкил қилишнинг биринчи босқичида марказлашган рсжалаштиришда Марказий банкнинг роли хали хам юқори эди, сохаларнинг деярли хамма қисми давлат тасарруфида эди. Ўзбекистан Республикасида икки босқичли банк тизимини таъкил этишга реал асос бўлиб, 1991 йил 15 февралдаги «Банклар ва банк фаолияти тугрисидаги» қонун хисобланади. Бу қонунга биноан давлат бошқарув органи республика Марказий банки фаолиятига аралашмасликлари керак, у фақат Республика Олий мажлисига хисобот бериши ўринли эканлиги белгилаб берилди. Бу қонунни амалга татбиқ этиш асосан Республи камиз ўз мустақиллигини қўлга киритгандан сўнг бошланди.

Ўзбекистонда банк тизимини ташкил қилишнинг иккинчи босқичи

1994 йилдан кейинги даврни ўз ичига олади. Бу даврда банк тизимизнинг такомиллашган фаолиятини белгилаб берувчи банк қонунлари: 1995 йил

21 декабрда «Ўзбекистон Республикаси Марказий банки тугрисида»ги ва

1996 йил 25 апрелда «Банклар ва банк фаолияти тугрисида»ги қонунлар қабул қилинди. Бу қонунларга асосан банклар фаолиятининг ҳуқуқий асослари белгилаб берилди ва уларнинг ишлаш усуллари такомиллаштириш чоралари ишлаб чиқилди.

Тижорат банкларининг самаради фаолиятини таъминлаш мақсадида банк назорати ва мониторингини амалга ошириш, тижорат банклари фаолиятини бошқариш усуллари такомиланпириш ва халқаро талабларга мослаш. янги ҳисоблар тизимига ўтиш, чет эл банкларининг шубаларини очиш, тўлов тизимини такомиллаштириш, тижорат банкларининг қимматбаҳо қоғозлар билан операцияларини ривожлантириш. пул ва валюта бозорида банкларнинг актив фаолиятини таъминлаш каби долзарб масалалар ҳозирги кунда мустақил банк тизимининг ривожланиши туфайли ўз ечимини топмоқда.

Бозор иқтисодиёти шароитида тижорат банкларининг фаолияти фойда олишга йуналтирилган бўлади. Бозор иқтисоди шароитида банк фойдасининг иқтисодий моҳияти янгича ижтимоий-иқтисодий тус олиб бормоқда, чунки тижорат банкларининг фойдаси банк капитали тўпланишининг ва банкнинг ривожланишининг асосий манбаидир.

Банк фойдасининг ўсиб боришига таъсир қиладиган бир неча омиллар бўлиб, булар: банкнинг рентабеллиги, вақтинча бўш маблағларни самарали ишлатилиши, турли хил пуллик хизматлар доирасини кенгайтириш, фойда келтирмайдиган активларни қамайтириш, фойда

келтирувчи активларни купайтириш хисобига ва бошқа омиллар хисобланади. Иккисодий ривожланиш боскичида тижорат банкларининг асосий тамойилларидан бири юқори даражада фойда олишга қарагилган бўлади. Банкларнинг фаолияти доимо фойда куриш билан боғлиқ булмасдан, улар фаолиятида зарар куриш эхтимоли хам учраб туриши мумкин. Банклар фаолияти ижобий бўлган холларда банкларнинг фойда олиш ва салбий фаолияти натижасида банкларнинг зарар куриш эхтимоли юқори даражада бўлади. Юқорила айтилган фўйда келтирувчи резервларни амалда тадбиқ қилиш жараёнида банкнинг иш фаолиятига иккисодий жихатдан риск билан боғлиқ бўлади.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ш.З.Абдуллаева. Пул, кредит ва Банклар №-130-132, 192-196.
2. 1995 йил 21 декабрда «Ўзбекистон Республикаси Марказий банки тўғрисида»ги Қонуни
3. 1996 йил 25 апрелда «Банклар ва банк фаолияти тўғрисида»ги Қонун